

МЕШОВИТА ГРАЃА
Miscellanea
НОВА СЕРИЈА КЊ. ХЛII

ISSN 0350-5650

INSTITUTE OF HISTORY

MISCELLANEA

NEW EDITION Vol. XLII

Editorial board

Mikhail Belov (Russia), Dejan Bulić, Gordana Garić Petrović, Miloš Ivanović, Andrea Carteny (Italy), Ludmila Kuzmicheva (Russia), Radomir J. Popović, Biljana Stojić, Liliana Simeonova (Bulgaria), Uroš Tatić, Gabriella Schubert (Germany)

Editor-in-chief

Radomir J. Popović

Belgrade
2021

ISSN 0350-5650

ИСТОРИЈСКИ ИНСТИТУТ

МЕШОВИТА ГРАЂА
MISCELLANEA

НОВА СЕРИЈА Књ. XLII

Редакциони одбор

Михаил Белов (Русија), Дејан Булић, Гордана Гарић Петровић, Милош
Ивановић, Андреа Картени (Италија), Људмила Кузмичева (Русија),
Радомир Ј. Поповић, Биљана Стојић, Лилиана Симеонова (Бугарска),
Урош Татић, Габриела Шуберт (Немачка)

Одговорни уредник

Радомир Ј. Поповић

Београд

2021

Овај број *Мешовите грађе – Miscellanea*
штампан је уз финансијску помоћ
Министарства просвете, науке и технолошког развоја
Владе Републике Србије

САДРЖАЈ

Милица Кисић, Дејана Васић ПОВЕЉА КРАЉА ЖИГМУНДА ГРАДУ КОВИНУ ИЗ 1428. ГОДИНЕ	7
Озрен Косановић ПАБИРЦИ О АКТИВНОСТИМА НОВОБРЂАНИНА БЕРНАРДА НИКОЛИНОГ У РИЈЕЦИ ОД 1458. ДО 1465. ГОДИНЕ	25
Татјана Катић ЗЕАМЕТ ВЛАХА ВУКОВЕ ЗЕМЉЕ 1477. ГОДИНЕ	39
Драгана Амедоски ДУГОВАЊА ЦАРСКОЈ БЛАГАЈНИ НА ИМЕ ЗАКУПА ПРИХОДА ОД ОВЧАРИНЕ, ПОРЕЗА ОД ВЛАХА И ДРУГИХ ПРИХОДА У САНЦАЦИМА КРУШЕВАЦ И СМЕДЕРЕВО (1473-1481. ГОДИНЕ)	61
Александар Јаковљевић, Невен Исаиловић ПОПИС НАХИЈЕ НЕЧВЕН ИЗ 1574. ГОДИНЕ	81
Чедомир Антић ПРВА (ЕНГЛЕСКА) ПЕСМА О КАРАЂОРЂУ	145
Данијел Радовић, Нино Делић СТАТИСТИЧКИ ПОДАЦИ О СТАНОВНИШТВУ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ ПРЕМА ПОПИСУ 1851/52. ГОДИНЕ ИЗ ЗАОСТАВШТИНЕ ПРУСКОГ КОНЗУЛА У САРАЈЕВУ ОТО БЛАУА	161
Владимир Јовановић РАСПИС О УСТРОЈСТВУ ПОЛИЦАЈНОГ ОДЕЉЕЊА ПОПЕЧИТЕЉСТВА ВНУТРЕНИХ ДЕЛА КНЕЖЕВИНЕ СРБИЈЕ ИЗ 1857. ГОДИНЕ	177

Стојанка Луџија ПРАВИЛА САРАЈЕВСКОГ ЦИОНИСТИЧКОГ ДРУШТВА VENE CIION	193
Милун Стијовић ИЗВЕШТАЈ О СРПСКИМ ОСНОВНИМ ШКОЛАМА У ПРИШТИНСКОМ РЕЈОНУ 1911/1912. ШКОЛСКЕ ГОДИНЕ	207
Гордана Гарић Петровић, Милић Милићевић НАБАВКА ПОЉОПРИВРЕДНИХ СПРАВА ЗА СРПСКО ПОЉОПРИВРЕДНО ДРУШТВО НА ОСНОВУ РАТНЕ ОДШТЕТЕ У ПРВОМ СВЕТСКОМ РАТУ	227
Радован Фемић ДВА ПРИМЈЕРА АКТИВНОСТИ ЗЕЛЕНАШКОГ ПОКРЕТА	271
Срђан Милошевић, Владан Јовановић ИЗВЕШТАЈ РУДОЛФА АРЧИБАЛДА РАЈСА О СТАЊУ У МАКЕДОНИЈИ ИЗ СЕПТЕМБРА 1921. ГОДИНЕ	291
Ана Столић СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ О РАДУ КОЛА СРПСКИХ СЕСТАРА Подаци Делфе Иванић (4. II 1957)	341
УПУТСТВО ЗА АУТОРЕ INSTRUCTIONS FOR CONTRIBUTORS	361 XXXX

Драгана АМЕДОСКИ*
Историјски институт
Београд

**ДУГОВАЊА ЦАРСКОЈ БЛАГАЈНИ
НА ИМЕ ЗАКУПА ПРИХОДА ОД ОВЧАРИНЕ,
ПОРЕЗА ОД ВЛАХА И ДРУГИХ ПРИХОДА
У САНЦАЦИМА КРУШЕВАЦ И СМЕДЕРЕВО
(1473-1481. ГОДИНЕ)**

Анстрꞑкт: У раду је изнесено критичко издање османског извора који садржи попис преосталих задужења и неисплаћених дуговања Царској благајни за преузете закупе у санцацима Крушевац и Смедерево у периоду од 1473. до 1481. године. Документ је интегрални део пописа дуговања регистрованих у више санцака Румелије крајем 15. века. Неисплаћени износи преваходно се односе на закупе овчарине Крушевца, Петруша, Бована, Дубочице, Прокупља и Ниша и пореза од влаха у Смедеревском санцаку. Документ доноси и податке о конфесионалној припадности закупаца, што донекле осветљава учешће освојених народа у финансијском предузетништву непосредно након успостављања османске власти на Балкану.

Кључне речи: Османско царство, Крушевац, Смедерево, 15. век, дефтери задужења (*zimet defterleri*), овчарина (*'adet-i ađnâm*), власи, муката

Abstract: The paper offers a critical edition of the Ottoman source containing the census of dues and outstanding debt to the Imperial Treasury for tenure in the Sandjaks of Kruševac and Smederevo from 1473 to 1481. The document is an integral part of the census of dues registered in several sandjaks of Rumelia in the late 15th century. The outstanding debts relate primarily to tenure on sheep tax in Kruševac, Petruš, Bovan, Dubočica, Prokuplje and Niš, and tax collected from the Vlachs in the Smederevo Sandjak. The document also contains data on the religious background of tenants, partly elucidating the participation of the conquered people in financial entrepreneurship immediately after the establishment of Ottoman rule in the Balkans.

Keywords: Ottoman Empire, Kruševac, Smederevo, 15th century, debt ledger (*zimet defterleri*), sheep breeding tax (*'adet-i ađnâm*), Vlachs, mukataa.

* dragana.amedoski@iib.ac.rs

Финансијска канцеларија Османског царства (*Bâb-ı Defteri*) бринула је о свим финансијским пословима. Главна финансијска канцеларија (*Başmuhâsebe Kalemî*), која је функционисала унутар ње, водила је евиденцију о свим државним приходима и расходима у виду дефтера.¹ Сачувани дефтери ове врсте данас се налазе у Османском архиву Председништва државних архива Председништва Републике Турске у Истанбулу.²

Посебна врста докумената у којима су вођени обрачуни преосталих дуговања у вези са исплаћивањем закупа државних прихода – муката³ – јесу дефтери задужења (*Zimem Defterleri*). Држава је давала у закуп приходе од царина, свих врста пореза, рудника, ковница новца, солана, пиринчаних поља, скела, риболова и другог.⁴ Закупци (*mültezim*) најуноснијих од ових прихода углавном су били високи државни службеници у категорији војних лица који су својом приватном делатношћу обезбеђивали приходе за издржавање тврђава, посада у тврђавама и друге трошкове који су за Царство имали војни значај.⁵ Међутим, извори показују да је међу закупцима било и хришћана и да су они били укључени у финансијско предузетништво непосредно након успостављања османске власти на Балкану.⁶ Ова пракса се наставила и у каснијем периоду када се хришћани појављују као закупци различитих лукративних прихода као што су они од рудника, ваге за свилу и др.⁷

¹ Feridun Emecen, “Başmuhasebe kalemî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, с. 5 (1992) 133–135.

² Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi [BOA], İstanbul.

³ Mehmet Genç, “Osmanlı Maliyesinde Mukataa Kavramı”, *Osmanlı Maliyesi Kurumlar ve Bütçeler* 1, Haz. Mehmet Genç, Erol Özvar, İstanbul 2006, 57–64.

⁴ Срђан Катић, *Рудник Мајданпек XVI–XVIII век. Османски документи о руднику Мајданпек*, Мајданпек 2009, 9.

⁵ Linda T. Darling, “Public finances: the role of the Ottoman centre”, in: *The Cambridge History of Turkey*, Vol. 3, *The Latter Ottoman Empire, 1603–1839*, ed. Suraiya N. Faroqhi, Cambridge 2006, 120.

⁶ Поред ових извора, и документа о закупима прихода (*mukâta‘a*) од различитих видова финансијског пословања на овом простору говоре о економској активности локалног становништва у рано османско доба (Machiel Kiel, “The Incorporation of the Balkans into the Ottoman Empire, 1353–1453”, in: *The Cambridge History of Turkey*, vol. 1, *Byzantium to Turkey*, ed. Kate Fleet, Cambridge 2009, 138–191; Mariya Kiprovska, “Ferocious Invasion or Smooth Incorporation, Integrating the Established Balkan Military System into the Ottoman Army”, in: *The Ottoman Conquest of the Balkans*, ed. Oliver Jens Schmitt, Wien 2016, 81.

⁷ С. Катић, *Рудник Мајданпек XVI–XVIII век. Османски документи о руднику Мајданпек*, Мајданпек 2009; Татјана Катић, „Приходи кадилука Призрен од трговине свилом, рудника Корише и осталог (1525–1544 године)“, *Мешовита грађа (Miscellanea)* 30 (2009) 23–39.

Кадије су као судије и инспектори имали врховни надзор над свим мукатама у области која је била под њиховом јурисдикцијом. Они су организовали регистрацију закупа, а затим надгледали закуп и проверовали да ли је његово пословање у складу са законом и оним што је уписано у рачуноводственом дефтеру у Царској благајни.⁸ Уколико је било неправилног, противзаконитог и неефикасног пословања, они су регистровали сва задужења. У неким случајевима ту се, поред обрачуна, односно износа који нису платили, може наићи и на напомене о мерама које су предузете и процедури према дужницима.⁹ То је могла бити заплена имовине или наплата дуговања од јемаца.¹⁰ Када проблем није могао бити решен ни на овај начин, султан би преко кадије наложио да се дужници, а по потреби и емини, спроведу у Истанбул.¹¹ За време султана Мехмета II (1451–1481) многи закупци који нису исплатили своја дуговања бачени су у затвор, а неки су и погубљени.¹²

Током војних похода, главни дефтердар који је остајао у Истанбулу, био је овлашћен да у султаново име контролише емине, кадије, закупце и све оне у чијој су надлежности били ови послови и да оне који нису радили како треба разреши дужности. Како би сакупио дуговања од закупаца или неплаћене порезе, дефтердар је основао посебну организацију с врло широким овлашћењима. На челу ове организације која је обухватала 60 особа налазио се заповедник (*başbâkikulu*). Он је гонио дужнике, а на своју одговорност могао је и да их ухапси.¹³

Дефтер задужења који је у продужетку рада изнесен налази се у архивској серији Дефтери главне финансијске канцеларије и део је општег пописа задужења на територији Румелије.¹⁴ Настао је након контроле одговорних за тахвиле¹⁵ муката на територији Крушевачког и

⁸ Царску благајну основао је султан Мехмед II и утемељена је у складу с канун-намом османске династије (*Kânûnnâme-i Âl-i Osman*).

⁹ Halil Sahillioğlu, "Bir mültezim zimem defterine göre XV. Sonunda Osmanlı Darphane Mukataaları", *İktisat Fakültesi Mecmuası* с. 23/ No. 1–2 (Ekim 1962-Şubat 1963) 145.

¹⁰ Ibidem, 146-147.

¹¹ Azra Gadžo Kasumović, „Mulla u Bosanskom ejaletu”, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke* 27–28 (2008) 16.

¹² Halil Inalcik, Donald Quataert, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, 1300–1600*, Cilt 1, Istanbul 2000, 103.

¹³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara 1988, 333.

¹⁴ BOA, *Bâb-ı defteri, Başmuhâsebe Kalemî Defteri* [DBŞM] 1, 23–24. Попис запрема 64 стране и њиме није обухваћена цела Румелија. Садржи ненаплаћена дуговања у санџацима Истанбул, Софија, Босна, Херцеговина, Крушевац, Смедерево, Вучитрн и Тирхала.

¹⁵ Подразумева време закупа, период у коме закупца има право да убире приходе са једног добра.

Смедеревског санцака и односи се на период од 1473. до 1481. године. Значајан је јер се хронолошки надовезује на попис закупа у Крушевачком и Смедеревском санцаку од 1471. до 1479. године, тако да се може видети шта се дешавало с неким од ових закупа.¹⁶ У Крушевачком санцаку евидентирана задужења се односе на закупе прихода од овчарине Крушевца, Петруша и Бована и осталог за 1478/79. годину, приходе од санцака Крушевац за 1480. годину, овчарине Крушевца, Петруша, Бована, Дубочице и Прокупља за 1480/81, пореза од влаха у Смедеревском санцаку и овчарине зеамета Ниш за 1479/80. и 1480/81. годину. У Смедеревском санцаку су регистрована дуговања на име закупа прихода од овчарине у овом санцаку с порезом на копље војнука за 1479/80. годину, задужење на име прихода од пореза влаха санцака Смедерево, Крушевац и Браничево за 1480/81. годину и заостали дугови на име закупа овчарине, царског фиска (бејтулмала),¹⁷ залутале стоке, одбеглих лица¹⁸ и мевкуфата¹⁹ Браничева с приходима од овчарине, бејтулмала, залутале стоке, одбеглих лица, мевкуфата и цизје Цигана у Смедереву и околини за 1473. годину.

У Крушевачком санцаку, највећа потраживања Царске благајне била су од закупа прихода од овчарине.²⁰ Због погодних географских одлика,

¹⁶ Део који се односи на закупе у Крушевачком санцаку је објављен у латиничној транскрипцији: Zülfiye Koçak, "Alacahisar Vilayeti'ndeki Mukataalar (1471–1479)". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/45 (2016) 268–281. За Смедеревски санцак вид. БОА, *Maliyeden Müdevver Defterler* [MAD] 176, 246.

¹⁷ Обједињени назив за приходе од заоставштина људи без наследника или непотраживаних заоставштина, надокнада за проналазак изгубљене стоке и одбеглих робова, прихода од имовине несталих људи и др. Ови приходи су одлазили у султанову приватну благајну.

¹⁸ Закон о фискусу и о иметку одсутног и несталога лица: Хамид Хацибегић, „Канунама Сулејмана Законодавца из првих година његове владавине”, *Гласник Земаљског музеја у Сарајеву* 4–5 (1949–1950) 330–331.

¹⁹ Овим термином је означаван новац, приходи с празних тимара, вишак вакуфских прихода који је припадао царској ризници, обичајни трошкови, као и све оно што спада у средства из којих се финасирало вођење ратова. (Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, с. II, Istanbul 1993, 497; Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügati*, Istanbul 1986, 223).

²⁰ И у првим деценијама 16. века овчарина је била један од значајнијих извора прихода Царске благајне у Крушевачком санцаку. На пример, око 1520. године приходи од овчарине и торовине вилајета Крушевац, Бован, Козник, Петруш, Прокупље, Куршумлија, Дубочица и Сврљиг који су били дати у закуп износили су 365.000 акчи (БОА, *Haslar Mukataası Kalemî, Âdeti Ağnâm Bedeli* [D.HSK.AAG] 25935, 88). Године 1530. закуп мукате овчарине у Крушевачком санцаку износио је 450.000 акчи (*167 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-ili Defteri (937/1530)*, II, Dizin ve Tıpkıbasım, Т.С. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın nu: 69, Defter-i Hakani Dizisi: IX, Ankara 2004, 404).

ова територија има дугу традицију узгајања ситне стоке, па је овчарство било међу најразвијенијим делатностима у Крушевачком санџаку. Ово је и разлог зашто су закупи прихода од ове делатности били конкуретни. Приходи од овчарине у кадилуцима Крушевац, Петруш, Бован, Прокупље и Дубочица су 6. јуна 1479. дати у закуп тројици хришћана. Годишњи приход Царске благајне од ове мукате износио је 316.000 акчи. Хришћани Јован Андрушко, Ђура син Браје и Никола син Павла, понудили су 1. јуна 1479. године износ већи за 30.000 акчи за ову мукату, међутим, понуда из неког разлога није прихваћена.²¹ Убрзо након тога, ова муката је прешла у руке Исе сина Мехмета, муле у Скопљу. Очигледно је да је постојало велико интересовање за ову мукату и да је поменути Иса понудио већи закуп на који претходни закупци и понуђачи нису хтели или нису могли да пристану. Правило је било да у тим случајевима нови купац преузме трајање ранијег закупа, а често и да плати повећани износ закупа за цео период.²² С обзиром на то да је године 1480/81. дуговање реченог Исе на име држања мукате износило 285.740 акчи, очигледно је да његово пословање није ишло како треба. Уговорени износ није могао унапред да исплати, па је држава била на губитку. Овоме у прилог говори и то што је крушевачком кадији с Порте наложено да заплени Исин иметак како би дуг био наплаћен.

Поменути хришћани, Јован Андрушко, Ђура син Браје и Никола син Павла, нису успели да преузму закуп претходно наведених прихода од овчарине у кадилуцима Крушевац, Петруш, Бован, Прокупље и Дубочица, али су држали мукату овчарине Крушевца, Петруша, Бована и осталог. За ову мукату је јемчило 17 особа својом имовином. Велики број јемаца говори о значају ове мукате. Године 1478/79. уписана су задужења од по 29.546 акчи Јовану Андрушку и Ђури сину Браје, док је задужење Николе сина Павла износило 17.546 акчи. Према наводима крушевачког кадије, Јован Андрушко је умро у Истанбулу у затвору. Вероватно се ради о пропалом закупцу који је због штете нанете држави био осуђен на затворску казну или смрт.

Царска благајна је потраживала за 1479/80. годину 4.501 акчу од извесног Сулејмана, ослобођеног роба Хоџе Сафе и 30.000 акчи од Исе сина Ахмеда за 1480/81. на име закупа овчарине зеамета Ниш. Они су ову мукату преузели од извесног Ресула коме је она била издата на три године за 36.000 акчи, почев од 1479. године. Претпостављамо да му је закуп одузет после неколико месеци због неиспуњавања уговорних

²¹ Z. Koçak, "Alacahisar Vilayeti'ndeki Mukataalar (1471–1479)", 273.

²² С. Катић, *Османски документи о руднику Мајданек XV–XVIII век*, 10.

обавеза и лошег пословања, а закуп је одмах по истој цени дат наведеним особама, како би држава избегла веће финансијске губитке.²³

Мање дуговање уписано је и закупцима прихода од смедеревских влаха, крушевачком кадији, Мухијудину сину Искендера и Ибрахиму сину Малкоча. Дуговање које је требало предати на базару Својдруг²⁴ током 1480. године у износу од 756 акчи заправо је потраживано од Ибрахим-бега. Њему је наложено да поменути новац, код кога год да је, узме и преда Високој Порти.

Кадија Мухијудин био је важна личност у Крушевачком санцаку у то доба. Јавља се 1479. као купац чијем тахвилу су припадала пиринчана поља у санцаку Крушевац.²⁵ Поред тога што је био припадник уleme, мевлана Мухијудин био је и искусни предузетник који је добро пословао и успео да оствари извесно богатство. То своје богатство је искористио у добротворне сврхе и истакао се као лесковачки задужбинар.²⁶

Други купац претходне мукате, Ибрахим син Малкоча, био је главни купац прихода од влашких ресума санцака Смедерево, Крушевац и Браничево. Његово дуговање 1479/80. износило је 785.935 акчи. Од овог износа он је 1481. исплатио у виду испоруке 48.910 акчи.

Захваљујући овом попису можемо следити шта се дешавало с мукатом овчарине, бејтуламала, залутале стоке, одбеглих лица и мевкуфата вилајета Браничево с приходима од овчарине, бејтулмала, залутале стоке, одбеглих лица, мевкуфата и цизје Цигана у Смедереву и околини која је дата у закуп 1473. за 260.000 акчи извесном Јакубу сину Зерд Нихала (?).²⁷ Године 1481. он је и даље био купац исте мукате и тада му је регистровано дуговање од 45.483 акчи.

Иначе, један део прихода од бејтулмала, залутале стоке, одбеглих лица и мевкуфата вилајета Браничево обједињен је са истим приходима у вилајету Смедерево, без овчарине и цизје од Цигана и дат је 1477. године у закуп на три године Алишаху и Малом Карађозу. Приходи из Браничева су били у одговорности Алишаха за 15.000 акчи, а приходи из Смедерева у одговорности Малог Карађоза за 25.000 акчи. Ова муката је регистрована у Смедеревском санцаку.²⁸

²³ Z. Koçak, "Alacahisar Vilayeti'ndeki Mukataalar (1471-1479)", 273.

²⁴ Село на десној обали Дрине, близу ушћа Рогачице у Дрину. Као пазарно место помиње се и у првом попису санцака Смедерево из 1477/78., вид. BOA, *Tapu Tahrir Defterleri* [TD] 16, 289-290.

²⁵ Z. Koçak, "Alacahisar Vilayeti'ndeki Mukataalar (1471-1479)", 272.

²⁶ BOA, *TD* 567, 432, 736.

²⁷ Z. Koçak, "Alacahisar Vilayeti'ndeki Mukataalar (1471-1479)", 273.

²⁸ BOA, *MAD* 176, 246.

Године 1479/80. у Смедеревском санџаку је регистровано задужење Ибрахима, једног од људи претходно поменутих Алишаха и Малог Карађоза, на име овчарине санџака Смедерево с ресумом на копље²⁹ војнука. Његов дуг је износио 3.040 акчи. Он је двапут испоручио новац 1481. године, међутим, касније је нестао и власти нису могле да га пронађу и наплате остатак дуговања. Вероватно је поменути Ибрахим побегао како не би сносио одговорност за дуговање држави услед нерегуларног пословања.

Из овог извора, као и из осталих извора ове врсте, видимо да су власт и трговци у плаћању закупа нашироко користили систем трансфера новца (*havâle*). Кад би била издата заповест да се из централне благајне изврши наплата за грађевинске послове, плате, локалне трошкове, то су могли да ураде закупац или емин. Ово говори да сви приходи у једном тренутку нису пребацивани у државну благајну, већ је постојао децентрализовани систем наплате. Ова флексибилна финансијска метода је примењивана јер је повлачење сакупљеног новца у државну благајну стварало различита таласања на тржишту и проблем у куповини и плаћању. Истовремено, овај систем преноса спасавао је од транспорта новца с једне стране Царства на другу и омогућавао је тренутно плаћање. У супротном, било би потребно током војних похода носити новац великим караванима. Закупци су потврде о плаћању рата (*teslîmât*) које су узимали од локалних кадија, заједно са заповестима за плаћање, предавали када је вршен обрачун.³⁰

Овај попис је значајан зато што се из њега може стећи слика о привредном животу крајем 15. века. Анализом пописа задужења, долази се до важних података у вези с проучавањем финансијске елите, муслиманске и хришћанске, у првим деценијама османске владавине. Међу закупцима је било више муслимана, мада се као закупци појављују и хришћани, што говори да су локални хришћани такође учествовали у финансијском предузетништву почев од друге половине 15. века, па надаље. Поред тога што су врло рано били укључени у овај систем, они су се удруживали у пословању и успевали да дођу до закупа неких од најunosнијих прихода у Османском царству.

Уједно, ово је и један од најстаријих познатих османских извора који доносе прве конкретне вести о привредним кретањима у Крушевачком и Смедеревском санџаку у другој половини 15. века.

²⁹ Копље (*gönder*) је група војнука.

³⁰ Н. Inalcik, D. Quataert, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, 104; Linda Darling, *Revenue-Raising and Legitimacy, Tax Collection and Finance Administration in the Ottoman Empire 1560–1660*, Leiden–New York–Köln 1996, 157–158.

ТРАНСКРИПЦИЈА:

[23]

Livâ-i Alacahisâr

Der-zimem-i mezkûrîn

‘an-kıst-ı ‘adet-i ağnâm-ı Alacahisâr ve Petruş ve Bolvan ve gayruhu vâcib-i sene selâse ve semânîn ve semân- mi’e.

Der-zimmet-i Yovan Andruško

29.546

Havâle-i Mahmûd Bosna, tâbi‘-i Alagöz Beğ

fî 10 Ca (Cemâziye’l-evvel) sene [8]86

Der-Istanbul müteveffâ şüd der-zindân ber-mûceb-i mektûb-ı kâdî-ı Alacahisâr.

Havâle-i Yûsuf Kesriye tâbi‘-i Mûsâ Beğ

fî 18 N (Ramazân) sene 886

Der-zimmet-i Gûra veled-i Brayo

29.546

Havâle-i mezkûr fî’t-târîhi’l-mezbûr.

Gâib şüd ‘an-zindân-ı İstanbul.

Havâle-i Yûsuf Kesriye tâbi‘-i Mûsâ Beğ

fî 18 N (Ramazân) sene 886

Der-zimmet-i Nikola veled-i Pavle

17.546

Havâle-i mezkûr fî’t-târîhi’l-mezbûr.

Havâle-i Yûsuf-ı mezkûr

Kefil bi’l-mâl 17 neferen

minhâ resid

def’a fî 4 Ramazân sene 886

4.350

def’a fî 18 Şevvâl sene 886

15.540

Mahsûl-ı livâ-i Alacahisâr ‘an-gurre-i Şa’bân sene 885

hâss şüde gayr-ez 45.000 akçe

Bir iki kere hüküm irsâl oldu, cevâb gelmedi.

Minhâ def‘a fî 9 Şevvâl sene 886

6.299

Havâle-i Bâyezîd tâbi‘-i Mûsâ Beğ

fî 26 B (Receb) sene 886

Der-zimmet-i İsâ bin Mehmed Molla Sudûr der-Üsküb

‘an-kıst-ı ‘adet-i aġnâm-ı Alacahisâr ve Petruş ve Bolvan ve Ürgüb
ve Dılboçıçe tâbi‘-i Alacahisâr vâcib-i sene 885

fî’l-asl fî sene

285.740

Alacahisâr kâdîsına hüküm yazıldı ki hemân zabt ide deyü.

Havâle-i Bâyezîd tâbi‘-i Mûsâ Beğ

fî 26 B (Receb) sene 886

Kâsım bin Ahmed

**Der-zimmet-i Mevlânâ Muhyiddîn Kâdî-ı Alacahisâr ve
İbrâhîm Beğ bin Malkoç**

‘an-bakiyye-i rüsûm-ı Eflakân-ı livâ-i Semendire ki der-defter-i hod
nâ-reside nîst bud der-bazâr-ı İsvoydrug

neferen 12

756

hisse

378

hisse

378

Şöyle emr olundu: İbrâhîm Beğe hüküm yazıla zikr olan akçe her kimde ise ala
Dergâh-ı Mu‘allâ’ya irsâl eyleye deyü.

Havâle-i Mahmûd Bosna, tâbi‘-i Alagöz Beğ

fî 10 Ca (Cemâziye’l-evvel) sene [8]86

[24]

Tetimme-i havâlât-ı Alacahisâr

Der-zimmet-i Süleymân afîk-i Hoca Sâfâ

‘an-kıst-ı ‘adet-i ağnâm-ı ze‘âmet-i Niş vâcib-i sene 884
4.501

Havâle-i Mahmûd Bosna, tâbi‘-i Alagöz Beğ
fî 10 Ca (Cemâziye’l-evvel) sene sitte ve semânîn ve semân-mi’e

Der-zimmet-i İsâ bin Ahmed

‘an-kıst-ı ‘adet-i ağnâm-ı ze‘âmet-i Niş vâcib-i sene 885
fî’l-asl

fî sene 30.000

rüsûm 315

Havâle-i Kâsım tâbi‘-i Mûsâ Beğ

Fî 27 B (Receb) sene 886

Livâ-i Semendire

Der-zimmet-i İbrâhîm merdüm-i ‘Alîşâh ve Karagöz Küçük

‘an-kıst-ı ‘âdet-i ağnâm-ı livâ-i Semendire mea resm-i gönder-i
voynugân vâcib-i sene 884

ve teslîmât

3.040

Havâle-i Mahmûd Bosna, tâbi‘-i Alagöz Beğ

fî 10 Ca (Cemâziye’l-evvel) sene [8]86

Mezkûr bulunmadı deyü cevâb götürdü fî 15 N (Ramazân) sene 886

Der-zimmet-i İbrâhîm veled-i Malkoç

‘an mahsûl-ı rüsûm-ı Eflakân-ı livâ-i Semendire ve Alacahisâr ve Braniçeva
ve vâcib-i sene hams [semânîn ve semân-mi’e] selâse sinin

fî’l-asl

sene 884

785.935

Minhâ def‘a fî 7 Ca (Cemâziye’l-evvel) sene 886

48.910

Havâle ‘Alî Edirne tâbi‘-i silahdârân fî 19 Ca (Cemâziye’l-evvel) sene
sene 886

Der-zimmet-i Ya‘kûb Zerd Nihâl (?)

‘an-bakiyye-i kıst-ı ‘adet-i ağnâm ve beytü’l-mâl ve yave ve kaçkun ve
mevkufât-ı Braniçeva mea ‘adet-i ağnâm ve beytü’l-mâl ve yave ve kaçkun
ve mevkufât ve cizye-i Çingenehâ-i Semendire mea tevâbi‘hâ ‘an gurre-i
Cemâziye’l-evvel sene 878

ve teslîmât an-selâse sinin

45.483

Kefîl bi’l-mâl ber müceb-i mektûb-ı kâdî-ı Niş

İlyâs Sûfî Güğercinliği

Hisse-i Şmirko veled-i Yovaş Alacahisârî

Kefîl bi’n-nefs-i mezkûr

Mahalle-i Hâcî Toygar İstanbullu ‘an mahalle-i Kurırpınar der İstanbul

Havâle İsmâ‘îl Trabzonî tâbi‘-i Evrenos Beğ fi 14 Ca (Cemâziye’l-evvel)
sene 886

Havâle Hâcî bevvăb tâbi‘-i Evrenos Beğ fi 6 Ramazân sene 886

Be-ma‘rifet-i kedhüdâ-i ulûfeciyân

Be-fermân firistâdend be-Ahmed Paşa

ПРЕВОД:

[23]

Санџак Крушевац

Задужења наведених

На име овчарине Крушевца, Петруша, Бована и осталог, обавеза за 883. (1478/79) годину.

Задужење Јована Андрушка

29.546 [акчи]

Испорука новца коју је обавио Махмуд [из] Босне, припада Алагоз-бегу 10. цумаде прве [8]86. године (7. јула 1481)

Према писму кадије Крушевца, умро је у Истанбулу у затвору.

Испорука новца коју је обавио Јусуф [из] Костура,³¹ припада Муса-бегу 18. рамазана 886. године (10. новембра 1481)

Задужење Ђуре сина Браје

29.546 [акчи]

Испорука новца коју је обавио поменути на наведени датум.

Нестао из истанбулског затвора.

Испорука новца коју је обавио Јусуф [из] Костура, припада Мустафа-бегу 18. рамазана 886. (10. новембра 1481)

Задужење Николе сина Павла

17.546 [акчи]

Испорука новца коју је обавио поменути на наведени датум.

Испорука новца коју је обавио поменути Јусуф.

Јемац имовином, 17 особа

Од тога испоручено:

једном 4. рамазана 886. (27. октобра 1481) једном 18. шевала 886. (10. децембра 1481)

4.350 [акчи]

15.540 [акчи]

³¹ Костур, главни град Костурског округа у Грчкој.

Приходи санџака Крушевац првог дана шабана 885.

(6. октобра 1480)

Постао је хас, изузев 45.000 акчи

Једном-два пута је послата наредба, одговор није дошао.

Од тога

једном 9. шевала 886. (1. децембра 1481)

6.299 [акчи]

Испорука новца коју је обавио Бајезид, припада Муса-бегу.

26. реџепа 886. (20. септембра 1481)

Задужење Исе сина Мехмета, непогрешивог,³² муле у Скопљу

На име овчарине Крушевца, Петруша, Бована, Прокупља и Дубочице, припада Крушевцу, за 885. (1480/81) годину

Основни приход годишње

285.740 [акчи]

Кадији Крушевца је издата заповест да га одмах заплени.

Испорука новца коју је обавио Бајезид, припада Муса-бегу.

26. реџепа 886. (20. септембра 1481)

Касим син Ахмеда

Задужење мевлане Мухијудина, кадије Крушевца и Ибрахим-бега сина Малкоча

Преостала дуговања од ресума влаха санџака Смедерево у његовом дефтеру нису испоручена на базару Својдруг

особа 12

756 [акчи]

удео

378 [акчи]

удео

378 [акчи]

Овако је заповеђено: Да се Ибрахим-бегу напише наредба да се поменути новац, код кога год да је, узме и преда Високој Порти.

Испорука новца коју је обавио Махмуд Босна, припада Алагоз-бегу

10. џумаде прве [8]86. године (7. јула 1481)

³² Овде је употребљен технички термин *Sudûr* који се користи за великодостојнике у значењу апсолутни, непогрешиви, савршеног ума (Mahmut Kaaya, „*Sudûr*“, *Türkiye Diyanet Vakfi, İslam Ansiklopedisi*, 37. cilt, İstanbul 2009, 467–468).

[24]

Додатак испорукама крушевачког новца

Задужење Сулејмана, ослобођеног роба Хоџе Сафе

На име овчарине зеамета Ниш за 884. (1479/80) годину
4.501 [акчи]

Испорука новца коју је обавио Махмуд Босна, припада Алагоз-бегу
10. цумаде прве осамстоосамдесетшесте године (7. јула 1481)

Задужење Исе сина Ахмеда

На име овчарине зеамета Ниш за 885. (1480/81) годину

Основни приход
годишње 30.000 [акчи]

ресум 315 [акчи]

Испорука новца коју је обавио Касим, припада Муса-бегу
27. реџепа 886. (21. септембра 1481)

Санџак Смедерево

Задужење Ибрахима, једног од људи Алишаха и Малог Карађоза

На име овчарине санџака Смедерево с ресумом на копље војнука,
обавеза за 884. (1479/80) годину

Рате

3.040 [акчи]

Испорука новца коју је обавио Махмуд [из] Босне, припада Алагоз-бегу
10. цумаде прве 886. године (7. јула 1481)

Однесен је одговор да поменути није пронађен 15. рамазана 886.
године (7. новембра 1481)

Задужење Ибрахима сина Малкоча

На име прихода од ресума влаха санџака Смедерево, Крушевац и
Браничево и обавеза за 885. (1480/81) годину, за три године

Основни капитал
године 884. (1479/80)

785.935 [акчи]

Од тога једном 7. цумаде прве 886. године (4. јули 1481)
48.910 [акчи]
Испорука Алија [из] Једрена који припада силахдарима³³
19. цумаде прве 886. (16. јули 1481)

Задужење Јакуба Зерд Нихала (?)

Заостали дугови на име овчарине, бејтулмала, залутале стоке, одбеглих лица и мевкуфата Браничева с [приходима од] овчарине, бејтулмала, залутале стоке, одбеглих лица, мевкуфата и цизје Цигана Смедерева са околином, 1. цумаде прве 878. (24. септембар 1473)

И рате за трогодишњи закуп 45.483 [акчи]

Јемац имовином на основу писма кадије Ниша

Илијас Суфи из Голупца

Удео Шмирка сина Јоваша Крушевљанина

Поменути је јемац лично

Махала Хаџи Тојгара Истанбулца, из махале Курупинар у Истанбулу

Испорука новца коју је обавио Исмаил из Трабзона, припада Евренос-бегу

14. цумаде прве 886. године (11. јул 1481)

Испорука новца коју је обавио Хаџи капиџија, припада Евренос-бегу

6. рамазана 886. године (29. октобар 1481)

Са знањем ђехаје³⁴ улуфеџија³⁵

Ферманом који је послао Ахмед паша³⁶

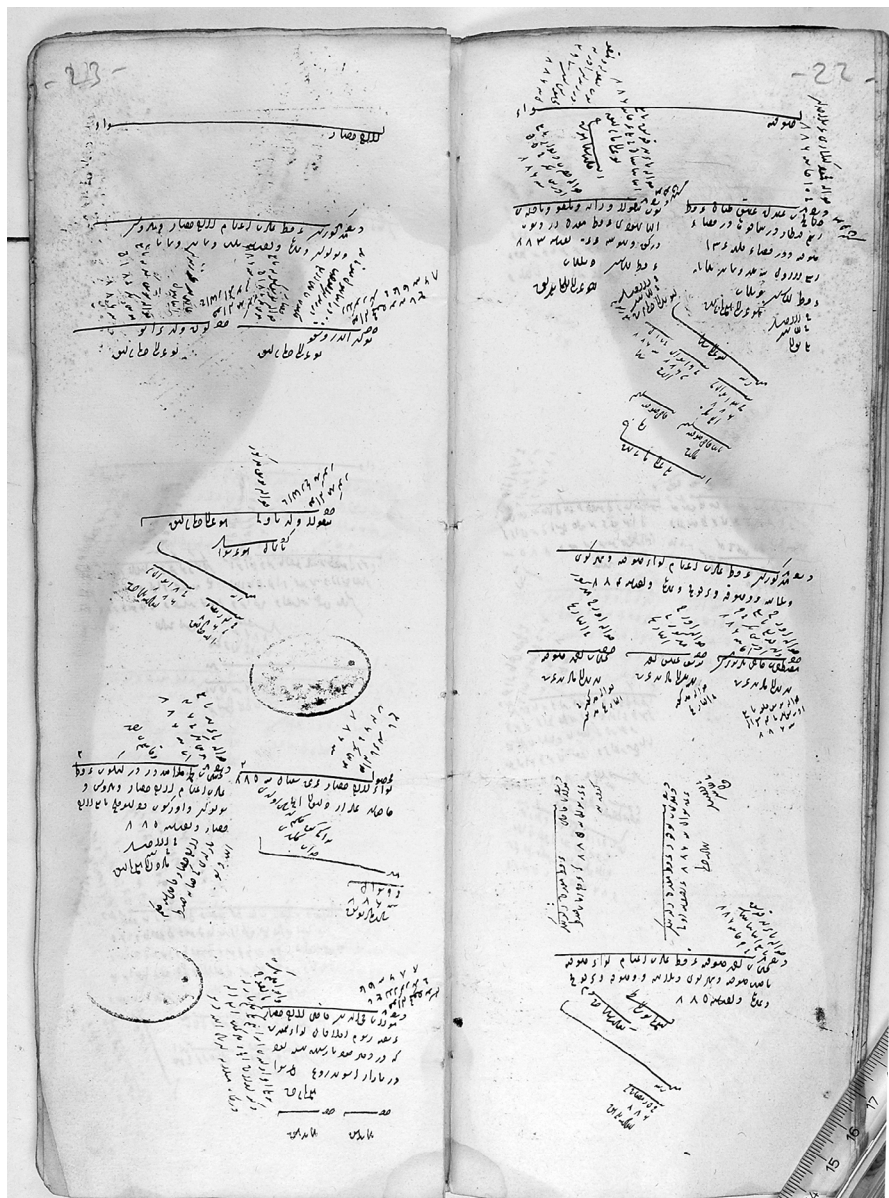
³³ Припадник султанове стајаће, престоничке коњице.

³⁴ Заповедник престоничких коњичких трупа, спахија и силахдара, распоређених по провинцијским гарнизонима.

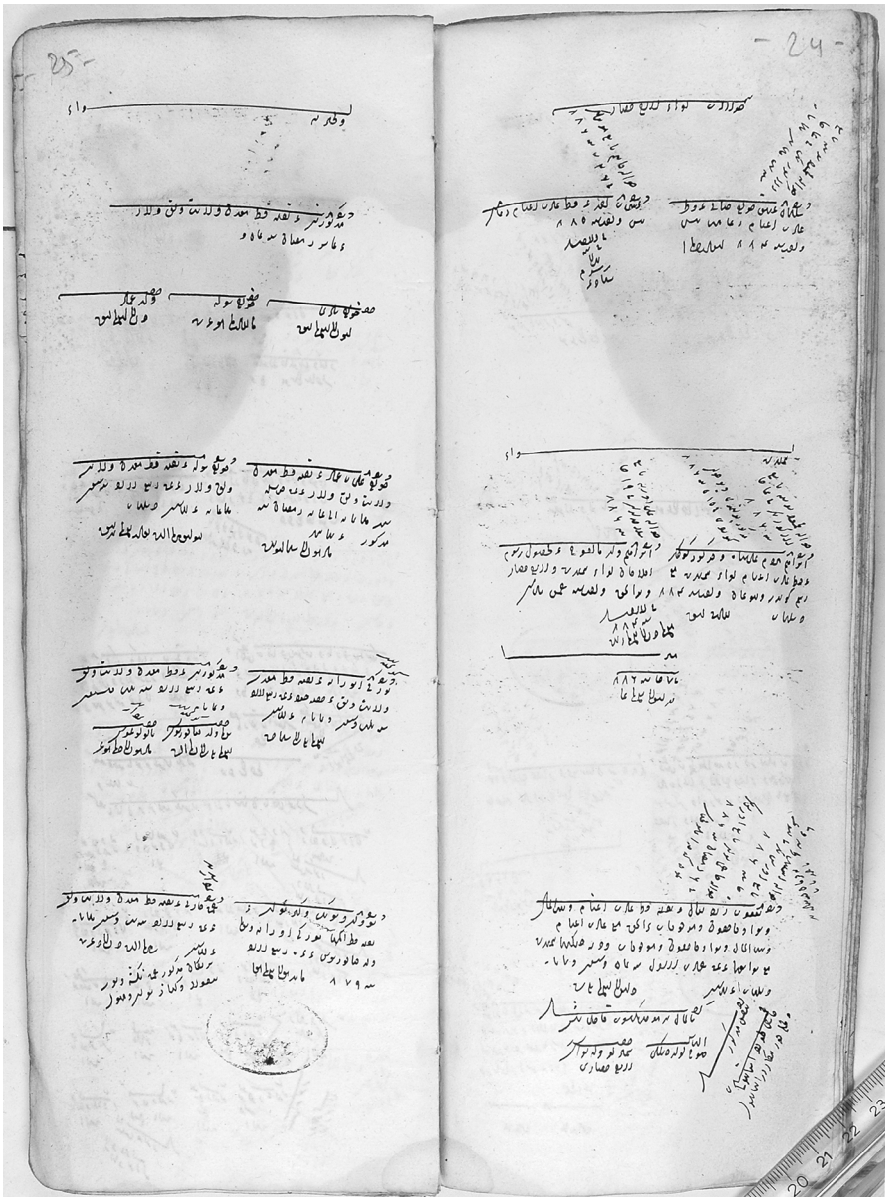
³⁵ Припадник султанове стајаће коњице.

³⁶ Реч је о великом везиру Гедик Ахмед-паши (1473/74–1477/78), касније адмиралу флоте (погубљен 1482. године) (Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, 1, İstanbul 1996, 209).

ФАКСИМИЛИ:

Дуговања Царској благајни на име закупа прихода од овчарине, пореза од влаха и других прихода у санџацима Крушевцац и Смедереву (1473-1481. године)

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ – LIST OF REFERENCES

ИЗВОРИ – PRIMARY SOURCES

Необјављени извори – Unpublished Primary Sources

BOA	Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Istanbul
DBŞM	Bâb-ı defteri, Başmuhâsebe Kalemî Defteri: 1
D.HSK.AAG	Haslar Mukâtaası Kalemî, Âdeti Ağnâm Bedeli: 25935
MAD	Maliyeden Müdevver Defterler: 176
TD	Defterhâne-i Âmire Tahrîr Defterleri: 16, 567

Објављени извори – Published Primary Sources

167 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-ili Defteri (937/ 1530), II. *Vilçitrın, Prizrin, Alaca-hisâr ve Hersek Livâları*, Dizin ve Tıpkıbasım, Ankara: T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü 2004.

Hadžibegić H., „Kanun-nama sultana Sulejmana Zakonodavca“, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu*, Nova serija sv. IV–V (1949–1950) 295–381.

Коџак З., “Alacahisar Vilayeti’ndeki Mukataalar (1471–1479)“, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/45 (2016) 268–281.

Катић С., *Османски документи о руднику Мајданпек XV–XVIII век*, Мајданпек 2009. [Katić S., *Osmanski dokumenti o rudniku Majdanpek XV–XVIII vek*, Majdanpek 2009]

Катић Т., „Приходи кадилука Призрен од трговине свилом, рудника Корише и осталог (1525–1544 године)“, *Мешовита грађа (Miscellanea)* 30 (2009) 23–39. [Katić T., „Prihodi kadiluka Prizren od trgovine svilom, rudnika Koriše i ostalog (1525–1544 godine)“, *Mešovita građa (Miscellanea)* 30 (2009) 23–39]

ЛИТЕРАТУРА – SECONDARY WORKS

Darling L., *Revenue-Raising and Legitimacy, Tax Collection and Finance Administration in the Ottoman Empire 1560–1660*. Leiden–New York–Köln 1996.

Darling L. T., “Public finances: the role of the Ottoman centre”, in: *The Cambridge History of Turkey*, vol. 3, *The Latter Ottoman Empire, 1603–1839*, ed. Suraiya N. Faroqi, Cambridge 2009, 118–131.

Emecen F., “Başmuhasebe kalemi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 5 (1992) 133–135, <https://islamansiklopedisi.org.tr/basmuhasebe-kalemi> (прегледано 30.03.2021)

Gadžo Kasumović A., „Mulla u Bosanskom ejaletu“, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke* 27–28 (2008) 5–67.

Genç M., “Osmanlı Maliyesinde Mukataa Kavramı”, *Osmanlı Maliyesi Kurumlar ve Bütçeler* 1, Haz. Mehmet Genç, Erol Özvar, İstanbul 2006, 57–64.

Inalcik H. ve Quataert D., *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, 1300–1600*, Cilt 1, İstanbul 2000.

Kaya M., “Sudûr“, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 37 (2009) 467–468, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sudur> (прегледано 30.03.2021)

Kiel M., “The Incorporation of the Balkans into the Ottoman Empire, 1353–1453”, in: *The Cambridge History of Turkey*, vol. 1, *Byzantium to Turkey*, ed. Kate Fleet, Cambridge 2009, 138–191.

Kiprovská M., “Ferocious Invasion or Smooth Incorporation, Integrating the Established Balkan Military System into the Ottoman Army”, in: *The Ottoman Conquest of the Balkans: Interpretations and Research Debates*, Series: Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse, Edition: 1, ed. Oliver Jens Schmitt, Budapest 2016, 79–102.

Pakalın M. Z., *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, İstanbul 1993.

Sahillioğlu H., “Bir mültezim zimem defterine göre XV. Sonunda Osmanlı Darphane Mukataaları”, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, c. 23/ No. 1–2 (Ekim 1962-Şubat 1963) 145–218.

Sertoğlu M., *Osmanlı Tarih Lûgati*, İstanbul 1986.

Süreyya M., *Sicill-i Osmanî*, 1, İstanbul 1996.

Uzunçarşılı İsmail H., *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara 1988.

Dragana AMEDOSKI

**THE IMPERIAL TREASURY DUES COMPLEMENTARY
TO THE TENURE ON REVENUE FROM SHEEP TAX,
TAXES ON VLACHS AND OTHER TENURES
IN THE SANDJAKS OF KRUŠEVAC AND SMEDEREVO
(1473–1481)**

Summary

The paper offers a critical edition of the Ottoman census of dues to the Imperial Treasury in the Kruševac and Smederevo Sandjaks during the period from 1473 until 1481. The document is kept in the Ottoman Archives of the Presidency of the State Archives of the Presidency of the Republic of Turkey in Istanbul in the archive series *Defter*s of the main financial office (DBŞM) 1, pages 23 and 24, and is an integral part of the general census of the dues for tenure on the territory of Rumelia. It was compiled after the control was conducted by officials in charge of the *tahvils* of *mukaatas* on the territory of the Kruševac and Smederevo Sandjaks in the said period. Dues recorded in the Kruševac Sandjak refer to the tenure on revenue generated from sheep tax in Kruševac, Petruš and Bovan and others for 1478/79, revenues from the Sandjak of Kruševac for 1480, the sheep tax in Kruševac, Petruš, Bovan, Dubočica and Prokuplje for 1480/81, the tax from the Vlachs in the Smederevo Sandjak, and the sheep tax in the Zeamet of Niš for 1479/80 and 1480/81. In the Smederevo Sandjak, dues were registered for tenure on revenue from sheep tax in the Smederevo Sandjak, including a tax on *voynuks*' spears for 1479/80, as well as duty in the name of income from the Vlachs of the Sandjaks of Smederevo and Kruševac and *vilayet* of Braničevo for 1480/81, and outstanding debts for tenure in respect of tax on sheep, *beytülmal*, stray cattle, fugitives and *mevkufat* in Braničevo, with income from tax on sheep, *beytülmal*, stray cattle, fugitives, *mevkufat* and *cizye* collected from Gypsies in Smederevo and the surrounding areas in 1473. The census is significant as it helps gain an insight into economic recovery in the war-devastated regions. At the same time, this source shows that that local Christians also participated in financial entrepreneurship in the second half of the 15th century.

Чланак примљен: 30. 3. 2021.

Чланак коначно прихваћен за објављивање: 24. 9. 2021.